

Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija

WWW.LU.LV/VDKKOMISIJA

ZIŅAS

Sākums > Ziņas >

Čekas veiktā Valkas skolēnu pretošanās grupas likvidēšana - Kristīnes Rotbahas apskats

VDK zinātniskās izpētes komisija
16.02.2016

Pēc mēneša - tieši 2016. gada 15. martā - apritēs septiņdesmit gadu kopš Kara tribunāls 1946. gadā notiesāja deviņpadsmit jauniešus par nevardarbīgu pretošanos, daļību "pretpadomju organizācijā" vecumā no 14 gadiem, tajā skaitā par tādiem "noziedzīgiem" kā sarkanbaltsarkanu papīra karodziņu izgatavošana, kā arī Latvijas brīvības cīnītāju kapu apkopšanu. LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija publicē stipendiātes Kristīnes Rotbahas apskatu "Latvju Nacionālās Jaunatnes Apvienības Valkas grupa (1945). Atmiņu mantojums", kas izveidots Dr. hist. Jāņa Ķerusa un Dr. iur. Elīnas Grigores-Bāras vadībā. Latvijas Republikas Satversmes ievadā nostiprināts Latvijas tautas pienākums pieminēt svešo varu upurus, nosodot "komunistisko un nacistisko totalitāro režīmu un to noziegumus".

Apskata "Latvju Nacionālās Jaunatnes Apvienības Valkas grupa (1945). Atmiņu mantojums" ir prezentēts starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas: dokumentu izpēte un tās metodoloģija", 2015. gada 15., 16. un 17. decembrī, kā arī tiks izdots LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijas rakstu 1. sējuma 2016. gadā, *.pdf datnes formā tas pieejams šeit.

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiāte Kristīne Rotbaha starptautiskajā zinātniskajā konferencē Liepājā, 2015. gada 17. decembrī. Kristīnes Jarinovskas foto.

Par nevardarbīgo pretošanos padomju totalitārajam režīmam LNJA biedrus un līdzzinātājus sagaidīja nežēlīgas padomju varas represijas. 2016. gada martā aprit septiņdesmit gadu, kopš padomju vara notiesāja Valkas jauniešus, kas bija apvienojušies Latvju Nacionālās Jaunatnes Apvienībā (LNJA), lai nevardarbīgi pretotos padomju totalitārajam režīmam, un nosūtīja tos "labošanas darbos" uz Sibīriju un Krievijas Tāļajiem ziemeļiem. 1946. gada 15. martā jauniešus notiesāja par šīs "pretpadomju organizācijas" atbalstīšanu un četras personas par neziņošanu padomju varai par organizācijas esību. Neatkarīgi no līdzdalības pakāpes un veiktajām darbībām, visām 19 personām bija piespriesta brīvības atņemšana, tsākais spriedumā noteiktais soda izciešanas laiks bija trīs gadi, bet garākais – 20 gadi. Vairākām personām noteikta arī mantas konfiskācija un tiesību degradēšana. Visus nosūtīja uz lēģeriem.

Apskata mērķis ir, izmantojot un salīdzinot Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā (LNA LVA) un citviet esošos materiālus un notikumus laikabiedru atmiņās, izpētīt jauniešu nevardarbīgo pretošanos padomju totalitārajam režīmam 1945. gadā Valkā, sniedzot ieskatu par LNJA Valkas grupas rašanos, darbību un likvidēšanu. Represēto, toreizējo Valkas jauniešu atmiņas sniedz liecības, kādas nav iespējams atrast nevienā dokumentētajā vēstures avotā, proti, kāda bija viņu personīgā motivācija uzsākt nevardarbīgo pretošanos. Apskatā izmantots LNA LVA 1986. fonds "Latvijas PSR Valsts drošības komitejas (VDK) par sevišķi bīstamiem, pretvalstiski noziegumiem apsūdzēto personu krimināllietas (1940 – 1985)", kurā iekļautas 56 612 krimināllietas. 2015. gada nogalē, kad veikts pētījums, autorei zināmi vēl dzīvi trīs grupas dalībnieki: Alfons Meiris (1930), Lilita Forstmane (dzim. Plotniece, 1929) un Judīte Gudriniece (dzim. Vēvere, 1930). Pētījumā izmantotas divu pirmo dalībnieku, kā arī Tomskā mirušās grupas dalībnieces Dzintras Purviņas (1930 – 1946) ģimenes locekļu atmiņas, kas liecina par represiju atstātajām sekām uz notiesāto ģimenes locekļiem.

Vairākas jaunatnes pretošanās organizācijas Latvijā izveidotas tūlīt pēc Otrā pasaules kara, tai skaitā LNJA. LNJA statusus izstrādāja Latvijas Nacionālo partizānu apvienības (LNPA) vadītājs Pēteris Supe. Apvienībai bija savas grupas Vījakā, Rīgā, Alūksnē un Valkā. Dažām bija nosaukumi, piemēram, Alūksnes pilsētas skolēnu pagrīdes grupa "Tālavas sili", taču Valkas grupai nosaukums nebija dots, lai gan apspriests nosaukums "Koknese".

Lilita Forstmane atceras, ka Latvijas okupācijas pirmajā gadā pazuduši daudzi valcēnieši. 1941. gada jūlijā, pēc nacionālsociālistiskās Vācijas armijas ienākšanas Valkā atrakti masu kapi, kur bijuši apglabāti Baigā gada upuri. Lilita Forstmane situāciju raksturo sekojoši: "Visa tā šaušana jau notika pāri Pedelei Tālavas ielā, kur aprīnķa valde, pie sētas mājas. Tur krievi ierīkoja kameras un cietumu. Atceros, es pagalmā spēlējos un dzirdu, un nevaru saprast, ko tās mašīnas sprakšķ, tur pāri Pedelei, tas – pirms krievi atkāpās. Nu tak' cilvēkus šāva! Valkā daudzi pazuda, un aprakūši viņi bij' turpat šķūnī, un tad viņi atradās. Vistrakāk jau atstāja iespaidu, kad atraka tos krievu nosauto kapus, atraka paši latvieši vācu laikā. Es atceros to drausmīgo formālā smaku, kad tos liķus raka ārā. Tur liķi bija strīpām. Tad cilvēki gāja atpazīt savējos, tad tur bija tās runas, kā viņi bijuši mocīti – gan nagi mautki, gan krūtīs nogrieztas, izkropļoti, nu briesmīgi! Un tas taču viss palika mums atmiņā. Un tad bija tās bēres, kad viņus tur glabāja, to vēl atceros."

Nākamais faktors, kas mudināja jauniešus pretoties okupācijas varai, bija padomju represijas, kas jau bija skārušas vairākas valcēniešu ģimenes. Alfons Meiris dalās pieredzētajā:

"Man tēvs jau bija arestēts. [...] Tēvam piederēja apavu veikals; labi dzīvojam; lauku māja bija nopirkta. 1940. gadā atņēma veikalu, kurā arī dzīvojam, un mēs aizgājām uz laukiem. Kara laikā tā māja nodega, kā par laimi. [...] Vācu laikā tēvam bija jāiet sargāt tilti kā aizsargam. Tēvu arestēja [19]45. gada 19. janvārī; viņš bija lāģerī [lāģerī] Nižņij Tagila, Kušvā [Нижний Тагил, Кушва – krievu val.]; atbrīvojās [19]49. gada rudenī; es jau tad biju lāģerī."

Valkas grupas kriminālietas materiāli sniedz informāciju, ka vairāku Valkas grupas dalībnieku piederīgie bijuši arestēti jau iepriekš, piemēram, ziņas par Alfona Meira tēvu Jāni Meiri norādīts - "tautas ienaidnieks, kas arestēts 1945. gadā" (LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 1. sēj., 52. o. p., 57. lp.)

Trešais faktors bija jauniešu nacionālais noskaņojums, ko bija sekmējusi patriotiskā audzināšana līdz 1940. gadam skolā un ģimenēs, kā arī taisnīguma izjūta, kas pastiprinājās apkārt valdošo ētisko un morāles normu degradācijā. Latvijā pirms padomju okupācijas pastāvošā izglītības sistēma spēja ieaudzināt jauniešus tik dziļu un noturīgu patriotismu un savas dzimtenes mīlestību, ka viņi nespēja samierināties ar svešas varas okupāciju. To apliecina Lilita Forstmane: "Patriotisms mums auga šo apstākļu varā – tās valdību maiņas, tas Baigais gads, kas mūs atmodināja, un tie leģionāri! Karogs sarkanbaltsarkanais vējos atrisījies skrej... [Edvarta] Virzas dzejoli vēl tagad atceros, ko skolā mācīja. [...] Pirms tam gan man mamma taisni noliedza – nekādu politiku, ir nemierīgs laiks, ir partizāni, nekur neiesaisties!"

Margarita Bratuška LNJA uzdevumā bija devusies uz Rīgu, lai te veidotu jaunatnes organizācijas nodaļas. 1945. gada 27. augustā Margaritas Bratuškas māšai Valērijai Bratuškinai Pēteris Supe vēstulē rakstīja:

"[...] Lūdzu padomāt par iesaistīšanos sava novada jauniešu – meiteņu vadītājas darbā.

Margai mūsu kopējo pasākumu labā, kā arī personīgi būtu ieteicams no Viļakas izrauties un darboties Rīgā.

Vienoti augsim un audzināsim Latvijai!" (LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774. l., 9. sēj.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774. l., 1. sēj., 48. lp.) 1945. gada augusta sākumā sarunās ar Margaritu Bratušku Lūcija Pence, uzzinot par to, kā nevaradarbīgā pretošanās padomju varai noris Latgalē, nolemj līdzīgi rīkoties Valkā. 1945. gada 5. decembra Lūcijas Pences nopratināšanas protokolā krievu valodā norādīts sekojošais par Margaritas Bratuškas teikto: "Bratuškina man stāstīja par to, ka Latgalē daudzās personas, vēloties izbēgt no padomju varas orgānu represijām, slēpjas mežā. Turpat Latgalē vietējie iedzīvotāji organizējuši nelegālas organizācijas, kas bandītiem, kuri slēpjas mežā, palīdz ar pārtiku un informāciju." (LVA, 1986. f., 2. apr., P-10774. l., 1. sēj., 26. lp.)

1945. gada septembra beigās skolotāja L. Pence pastāstīja par LNJA un iedeva izlasīt statūtus savām trim skolniecēm, ar kurām mācību laikā mitinājies vienā dzīvoklī Valkā. To apstiprina arī grupas dalībnieces Judītes Vēveres pašrocīgi rakstītā liecība. Tādējādi pašu pirmo grupas dalībnieku izvēle pavisam nejausi krita uz Valkas lauku pagastu meitenēm Judīti Vēveri, dzimušu 1930. gadā, Ausmu Pogu, dzimušu 1929. gadā, un Olgu Rosicku, dzimušu 1928. gadā, kurām vecāki uz skolas laiku bija sarunājuši gultas vietu dzīvoklī Rīgas ielā 32a, Valkā, kur istabu īrēja arī Ērgemē dzīvojošā skolotāja Lūcija Pence.

Ziņa par "interesanto lietu", kā to nosauca Judīte Vēvere, kopā ar LNJA statūtiem pēc skolotājas ieteikuma pāris dienu laikā no mutes mutē bija nodota draudzenēm Elgai Kagainei, dzimusiai 1930. gadā, un Dzintrai Purviņai, dzimusiai 1930. gadā. Par Dzintras Purviņas iesaisti var spriest no 1945. gada 7. decembra nopratināšanas protokolā:

"1945. gada septembra beigās [...] paziņa Vēvere Judīte man piedāvāja iestāties pagrīdes jaunatnes nacionālajā organizācijā. Es tai pat reizē piekritu iestāties tajā organizācijā. Par organizācijas mērķiem un uzdevumiem Vēvere man neko nestāstīja."

Skolā Dzintra Purviņa ziņu par organizāciju pastāstīja savam bērnības draugam Alfonam Meirim, kas savukārt notikušo raksturo sekojoši:

"Sākusies tā grupa Viļakā. [...] Tā mūsu skolotāja Rīgā bija gājusi kopā kursos ar vienu no Viļakas grupas. [...] Tā ideja bija skolotājai. 1945. gadā oktobra sākumā pienāca pie manis Dzintra un teica, ka organizējās latviešu nacionālā organizācija, un prasīja, vai es gribu piesaistīties, es piekritu, un tā vadītāja bija latviešu valodas skolotāja Lūcija Pence. Tā apvienība bija tā kā jaunatnes apvienība, kas izvērš aģitāciju iedzīvotāju vidū, vāc materiālus partizāniem. Dzintra, es – mēs jau bijām veci draugi, tikai viņa man piedāvāja, neviens man arī vairāk nepiedāvāja."

Meiris par apvienību izstāstījis saviem draugiem Vidāram Andersonam, dzimušam 1931. gadā, Modrīm Rudītim, dzimušam 1930. gadā, un Ilgaram Brokam, dzimušam 1931. gadā; kopā ar Dz. Purviņu iesaistījuši Lilitu Plotnieci, dzimušu 1929. gadā. Lilita Forstmane savu iesaisti raksturo sekojoši:

"Dzintra un Alfons sauc: "Lilit, panāc šurp!" [...] abi divi man tagad par to organizāciju. [...] jāstājas ir organizācijā... Mēs Latvijā mīlam? Mīlam! Un es uzreiz: "Vai, man mamma neatļauj!" Un Dzintra bija tā, kas atgriezās: "Vai, Tu mūs nodosi!" "Dzintra! Nekad dzīvē, nē! Es eju ar jums! Un nedomādama!" Nu, noziegums man pret mammu, bet es tak nevarēju savus biedrus pamest. [...] Es pat rīktīgi nezinu, kā viņa saucās, tā organizācija." Savukārt Elga Kagaine organizācijā iesaistījusi savas draudzenes Vizbulīti Radziņu, dzimušu 1931. gadā, un Gaidu Labsvīru, dzimušu 1930. gadā. Spriežot pēc kriminālietā pieejamiem dokumentiem, jauniešiem nebija skaidrības par turpmāko rīcību, piemēram, Judīte Vēvere liecinājusi: "Skolā Meiris sacīja, ka nu jau ir diezgan daudz biedru, ka vajadzētu kaut ko darīt." Lai noskaidrotu, kas būtu jādara, jaunieši vērsās pie skolotājas Pences.

Alfona Meira atmiņās sapulces raksturotas vispārīgi tikai kā daļa no Valkas grupas organizēšanās:

"Tad mums sākās tā saiešana. Astoni cilvēki mēs bijām. Tad mēs sākām iepazīt viens otru. [...] Sanācām sanāksmēs un aprunājāmies. Tikšanās mums bija āra, mežā. 9. klasē mēs gājām visi. Skolā sarunājām, kad tiksīmies. Mani ievēlēja par grupas vecāko un Judīti Vēveri ievēlēja par manu palīdzi. Tad sāka organizēties otra grupa – Radziņa, Labsvīra, Andersons, mans labs draugs Broks. Viņi četri bija tajā grupā, kad sāka organizēties. Tā bija otra grupa. Visi 8. klases vienklasnieki. Vecāki pilnīgi neko nezina. Tā bija mūsu pašu iniciatīva. Tad mēs pārspriedām visus privātos notikumus un skolas gaitas, un tā... Tajā laikā jau tā doma bija tāda – jādara un viss." Tikmēr kriminālietas materiālos, tostarp vairāku personu pratināšanas protokolos, norādīta detalizēta sapulču gaita un tajā apspriestie jautājumi, lai gan arī te fiksētās liecības par apspriestajiem jautājumiem atšķiras. Ievērojot liecības lietoto valodu, piemēram, "gāzt padomju varu", "gatavoties teroraktiem", "paplašināt nelegālo pretpadomju darbību", rodas pamatotas šaubas, vai liecība fiksēta precīzi, vadoties pēc jauniešu teiktā, vai arī notikuši pierakstījumi.

Intervijā Lilita Forstmane norādīja, ka viens no galvenajiem Valkas grupas uzstādījumiem bija nepieļaut jauniešu iestašanos Komjaunatnē: "[...] mēs tak viņus medījām un gājām." Kādā no LNJA Valkas grupas sapulcēm dalībnieki sprieduši, ka būtu jāsoda tie, kas iestājas Komjaunatnē. Viens šāds "nosodāmais" esot bijis vēlākais laikraksta Cīņa redaktors, bet tolaik Valkas apriņķa laikraksta Mūsu zeme atbildīgais redaktors, viens no pirmajiem Valkas komjauniešiem – Ilmārs Īverts –, dzimis 1924. gada 24. martā. Nacionāli noskaņotie Valkas vidusskolēni esot gatavojušies savam bijušajam skolasbiedram, komjauniešim - I. Īvertam uzmaukt galvā piķa maisu, par ko gan uzzinājis pats I. Īverts, gan liela daļa vecāko klašu skolēnu, šī iecere gan netika īstenota sakarā ar Valkas grupas dalībnieku arestu.

Padomju režīma noliegums un pretošanās tam pausta arī simboliski, piemēram, sagraizot Josifa Staļina portretu tautas namā. Tomēr LNJA Valkas grupas dalībnieku galvenās aktivitātes saistītas ar Latvijas Republikas proklamēšanas atceres sarīkojumiem, ko pēc pašu iniciatīvas veica vairāki Valkas vidusskolas skolēni. Šādas rīcības pamatojums meklējams, piemēram, Judītes Vēveres liecībā, kur viņa norāda, ka, ievērojot to, ka skolotājam bija pārtrūkuši sakari ar LNJA augstāko vadību, viņa nekādus rīkojumus nav varējusi dot un ieteikusi jauniešiem "kaut ko pašiem ar labu gribu izgudrot un izdarīt". Tā kā J. Vēvere bija "sakarniece" starp skolotāju un grupu, tad vairāki jaunieši vēlāk pratināšanā norāda, ka uzdevumus J. Vēvere devusi vai nu pati savā vai grupas priekšnieka vārdā.

1945. gada novembrī grupas dalībnieki vairākkārtīgi sprieda, kā rīkoties sakarā ar Latvijas Republikas proklamēšanas gadadienu. Esot bijuši izvīzīti trīs galvenie uzdevumi, kas vēlāk arī veiksmīgi veikti. Pirmkārt, bija nolemts uzrakstīt uzsaukumus uz pilsētas namu sienām. Otrkārt, vienojās apkopt un izrotāt ar ziediem un nacionālajiem karogiem kritušo brīvības cīnītāju kapus Valkā. Treškārt, nolēma pārcelt Latvijas Republikas valsts karogu pilsētas laukumā pref. Valkas apriņķa izpildkomitejai. Sprieduši arī par proklamāciju izgatavošanu un izplatīšanu, ko it kā ierosinājis Elga Kagaine. Lai gan šāds ierosinājums esot izteikts, tomēr neesot atbalstīts, jo

nevienam neesot bijusi drosmē proklamācijas rakstīt ar roku, bet rakstāmašīna grupas dalībniekiem nebija pieejama.

1945. gada 18. novembris bija sestdiena, tādēļ vairākiem grupas dalībniekiem, kas nākuši no lauku pagastiem bija jānodas mājup. Valkā palika tikai pilsētnieki. Tādēļ jau dažas dienas iepriekš, vakaros pastaigādāmie, jaunieši bija sarakstījuši uz Valkas namu sienām un žogiem aicinājumus pieminēt 18. novembri. Alfons Meiris atminas, ka tikmēr, kamēr viņš esot rakstījis, citi bijuši sardzē. Savā "vaļsirdīgajā atziņās", kā to nosaukuši padomju izmeklētāji, 1945. gada 17. decembrī viņš liecinājis:

"Uz 18. novembri visa grupa gāja rakstīt uz māju sienām un sētām visādus uzsaukumus. Šī rakstīšana notika 15. un 16. novembrī. Uzrakstījām uz kādām trīsām mājām." Uzraksti bija rakstīti ar krāsainiem krītiņiem un vēstījusi, piemēram, sekojošu: "Latvieši, pieminiet 18. novembri!" "Dievs, svētī Latviju!" "Dievs, sargi Latviju, velns parauj Krieviju." (LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 4. sēj., 220. lp.)

1945. gada 17. novembra vakarā daļa grupas dalībnieku – V. Andersons, G. Labsvīra un V. Radziņa - devās uz Brāļu kapiem, kur tolaik vēl atradās pieminekļi Latvijas atbrīvošanas cīņās 4. Valmieras kājnieku pulka kritušo karavīru piemiņai, ko divdesmitā gadsimta piecdesmito gadu sākumā demontēja un apraka netālu no uzstādīšanas vietas Varoņu ielas pretējā pusē. Jaunieši nolika uz karavīru kapiem krustus un ziedus, kā arī pie pieminekļa pacēla sarkanbaltsarkano karogu. Tādi papīra karodziņi bijuši vairākiem jauniešiem, izgatavoti ar mērķi izlikt uz karavīru kapiem. Tie jaunieši, kas uz Brāļu kapiem neaizgāja, šos karodziņus saglabāja neizmantotus. Dzintra Purviņa, uzzinot par skolotājas L. Pencas arestu, divus šādus karodziņus kopā ar LNJA statūtiem noslēpa šķūnītī, par ko pastāstīja vairākiem grupas biedriem. Vēlāk, veicot kratīšanu Dz. Purviņas dzīvesvietā, VDTK operatīvie darbinieki, rīkojās tā, it kā zinājuši, ka paslēptās lietas jāmeklē šķūnītī. Rezultātā atrasto izmantoja kā lietišķos pierādījumus krimināllietā. Viens no šiem karogiem, uz kura baltās joslas mūžīgs paliks pratināšanas laika apliecinājums: "Izgatavoju es. Dz. Purviņš."

Savukārt Lilitas Forstmanes atmiņās tieši karoga pacelšana, faktiski papīra karoga piespraušana pie kioska sienas pretī aprīņa padomei, saglabājies kā vienīgā viņas pašas veiktā aktīvā darbība. Taču apsūdzības rakstā šīs darbības veikšanu inkriminē vairākiem citiem grupas dalībniekiem, bet ne L. Plotnieci (tagad Forstmanei). Vēl dažos dokumentos norādīts, ka L. Plotniece novietojusi karogu Brāļu kapos. Lilita Forstmane intervijā norādīja uz citādu lietu norisi nekā apsūdzībā minēts:

"Tagad bij' 18. novembris. 18. novembrī ir jātaisā brīnumi. Un es nesaprotu, kāpēc skolā žetonvakars bija, laikam, 17. novembra vakarā. Nu laikam netīšām [...] Mēs tagad dancojam, dancojam. Tagad jāietek strādāt. Man bija liels no papīra sarkanbaltsarkana karogs. To es salocīju, uzliku uz krūtīm. To vajag uzspraut te. [Zīmē Valkas pilsētas laukumu, kur atradās čeka, kur kiosks, kur Rīgas iela.] Nu un tiem čekistiem jāiet gar to kiosku garām. Nu un es tur uzspraudu to karogu. Tāds biezs bija... No kartona... [...] Kur dabūju neatceros, laikam tak Alfons sagādāja. Bet Alfons tajā laikā uz Brāļu kapiem... Tur to pieminekli apkopt bija. Nu tas lielākais varoņdarbs, laikam."

Krimināllietā glabājas karogs, uz kura ar roku rakstīts uzraksts vēsta: "Šo karogu kopā ar citiem izliku Valkas kapos 1945. gada 17. novembra vakarā. V. Andersons, M. Rudīts, V. Radziņa, G. Labsvīra." Tā Valkas vidusskolas skolēni okupētajā Latvijā 1945. gadā pieminēja Latvijas Republikas 27. gadadienu.

Notikušo detalizēti raksturo aculiecinieku stāstījumi. Tā Alfons Meiris norāda:

"5. decembrī, trešdien, Padomju Savienības konstitūcijas dienā arestēja skolotāju Lūciju Pencī. 6. decembrī skolā uzzinājām, un mēs jau sākām uztraukties. Ja mēs aizbēgtu, tad mūsu vecākus paņemtu ciet, tāpēc nebēgam. 7. decembra vakarā, naktī mūs arestēja. Vakara ienāca tēva brālis pa priekšu, to bija čekisti speciāli paņēmuši, domāja, ka es kaut kā pretošos. Aiz viņa viens ar automātu un viens ar pistoli. Ienāca un teica: "Ruki v' verh! [Rokas augšā! – krievu val.]" Tas bija tāds gaidīts pārsteigums. Skolotāja jau visu bija izstāstījusi. Nedomāja jau, ka būs tādas sekas. Tad mūs aizveda uz Stendera ielu, uz čeku. Mūs visus vienā vakarā paņēma. Visi vienā istabā bijām kopā. Pence jau bija citur. Mēs tur bijām – Radziņa, Plotniece, Vēvere, Lielausa, Purviņa, Poga, Labsvīra, Kagaine, Rosicka un mēs četri puīši – Meiris, Andersons, Rudīts, Broks. Ruka, Sapola, Barona – tās, ko ar mums tiesāja, ar tām mums nebija nekāda sakara. Tās tur nemaz nebija."

Savukārt Lilita Forstmane savās atmiņās raksta:

"7.XII – divas dienas pēc mūsu latviešu val. skolotājas aresta, mēs jutām apjukumu, nomācošas gaidas. [...] Bija ziemas vakars, ar salu līdz -200. Apmēram 20-20 atskanēja klauvējiens pie durvīm. [...] Šoka nebija – jāgērbjas silti, pats galvenais – izturēt, nevienam draugu nenodot. [...] Tad jau bija ceļš uz Valkas cietumu, pratināšana turpinājās visu nakti. Tad sekoja pārsteigums, ka savākta visu mūsu skolēnu grupa bez izņēmuma. Tā taču bija nodevība, ko arī vēlāk sapratām. Pēc 2 dienām, 20 grādu salā, sēdināja mūs vaļējā kravas mašīnā. Sekoja ceļš 170 km garumā līdz Rīgai. Raudošī, cits pie cita piespiedušies, lai nedaudz saglabātu siltumu, vakarā ieceļojām Stabu ielas ellē [...], asaras pār nosalušajiem vaigiem sasala. Sekoja pratināšanas, mocības un tiesa. Viss notika pilnībā svešajā krievu valodā – nesapratu neviena vārda krieviski. Tāpat arī visi pratināšanas tiesas procesi bija man pilnībā nezināmi, varbūt tāpēc arī tiesu neatceros." Intervijā Lilita Forstmane precizē:

"Mūs nodeva- bērņus- tūlīt pēc aresta tā skolotāja Pencīte. [...] Visu to, ko viņa zināja, zināja čekā. [...] Visus kā putniņus vienā vakarā krātīņā salika. [...] Mēs bijām noņēmušies nerunāt, nenodot nevienam, a viņa visu pēdējo sikumu. Ā, uz viņas varbūt ka iedarbojās? Nezinu, nezinu... Nu kā viņa tā varēja darīt? [...] Es vēl, ka mani arestēja, domāju: "Ā, Judīte [Vēvere] atnāca līdzī čekistam, tādat Judīte ir ciet un es – nevienam nenodot, nevienam nenodot!" [...] Kad pratināja – nevienam vārdu! Ā, kur ņēmām tās zināšanas? Krievi paši vainīgi. Rādīja filmas tādas – Zoja Kosmodemjanska [...]. Tas viss palika iespaidā. Ka tagad ar mums tā, nu un tagad mums jāuzvedas tāpat kā Zojai. Bet nevajadzēja jau. Čekai jau pilnīgi viss, viss bija zināms!"

Visbargāko sodu saņēma Lūcija Pence – brīvības atņemšana uz 20 gadiem, mantas konfiskācija un tiesību degradācija uz pieciem gadiem. Jāatzīmē, ka vēl 1990. gada 17. maija prokurora atzinumā, ko 1990. gada 6. jūnijā apstiprinājis LPSR prokurors, otrās klases justīcijas valsts padomnieks Valentīns Daukšis [1], norādīts, ka spriedums attiecībā uz Lūciju Pencī ir pamatots un rehabilitācijai nav pamata. [2] Tomēr vēlāk visas deviņpadsmit 1946. gada 10. martā tiesātās un padomju represijās cietušās personas bija atzītas par rehabilitētām. [3]

Kā intervijās atzina abi LNJA Valkas grupas bijušie dalībnieki, par pagātnes notikumiem viņi nav daudz runājuši – ne savā starpā, ne ar citiem, ne agrāk, kad visur bijušas čekas ausis, ne arī tagad, kad it kā varētu nodot pēcnācējiem šīs skaudrās atmiņas. Minētais norāda uz to, ka te vietā tēlainis apzīmējums – "čukstētāju sabiedrība". Lai kā vēlētos, klāt neesošie tomēr nekad nevarēs šo daudz dziļākas nozīmes traģēdiju izprast līdz galam, atliek vien mēģināt tai pielāgot savas zināšanas un ar vislielāko rūpību gabāt šo iepriekšējās paaudzes atstāto atmiņu mantojumu nākamām paaudzēm.

[1] Sebastjans Valentīns Daukšis (1937-2009), beidzis P. Stučkas LVU Juridisko fakultāti, no 1961. gada strādājis LPSR prokuratūrā, no 1963. gada sevišķi svarīgu lietu izmeklētājs, astondesmitajos gados LPSR prokurora vietnieks. 1991. gadā tieši cīnījies pret Latvijas Republikas neatkarību PSRS prokuratūrai pakļautajā LPSR prokuratūrā.

[2] LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 5. sēj., 25. lp.

[3] LVA, 1986. f., 2. apr., P-9259. l., 3. sēj., 464. lp.

LNJA Valkas grupas sastāvs

Vārds, uzvārds	Dzimšanas gads	Nodarbošanās	skaits
Lūcija Pence	1920	skolotāja	1
Alfons Meiris	1930	9.a klases skolnieks	2
Modris Rudītis	1930	9.a klase skolnieks	
Judīte Vēvere	1930	9.b klase skolniece	6
Ausma Poga	1931	9.b klase skolniece	
Dzintra Purviņa	1930	9.b klase skolniece	
Olga Rosicka	1928	9.b klase skolniece	
Elga Kagaine	1930	9.b klase skolniece	
Lilīta Plotniece	1929	9.b klase skolniece	
Ilgvars Broks	1931	8. klase skolnieks	4
Vizbulīte Radziņa	1931	8. klase skolniece	
Vidārs Andersons	1931	8. klase skolnieks	
Gaida Labsvīra	1930	8. klase skolniece	

Pielikums Nr.2

Ar LNJA Valkas grupu saistītās apsūdzības

Vārds, uzvārds	KPFSSR KK panti, kas uzrādīti apsūdzības rakstā	KPFSSR KK panti, kas uzturēti apsūdzībā tiesā
Lūcija Pence	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Alfons Meiris	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Modris Rudītis	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Judīte Vēvere	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Ausma Poga	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Dzintra Purviņa	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Olga Rosicka	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Elga Kagaine	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Lilīta Plotniece	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 17-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Ilgvars Broks	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 17-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Vizbulīte Radziņa	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Vidārs Andersons	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Gaida Labsvīra	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 17-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Velta Lielausē	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Brunhilde Pūce	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 17-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Mīlda Ruka	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 17-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Dzidra Poga	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 17-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Alīda Sapola	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 17-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ^{1a} , 19-58 ⁸ , 19-58 ⁹ , 58 ¹¹
Amanda Irma Barona	17-58 ^{1a} , 17-58 ⁸ , 17-58 ⁹ , 58 ¹¹	58 ¹²

58^{1a} - dzimtenes nodevība

17-58^{1a} – līdzdalība dzimtenes nodevībā

19-58⁸ – gatavošanās terora aktu veikšanai pret padomju varas pārstāvjiem

17-58⁸ – līdzdalība terora aktu veikšanā

19-58⁹ – gatavošanās infrastruktūras un sabiedriskās mantas bojāšanai kontrrevolucionārā nolūkā

17-58⁹ – līdzdalība infrastruktūras un sabiedriskās mantas bojāšanā

58¹¹ – organizatoriskā darbība, vērst uz augstākminēto noziegumu izdarīšanu

58¹² – neziņošana padomju varas iestādēm par zināmajām kontrrevolucionārām darbībām

Apskatu *.pdf datnes formā var apskatīt šeit.

Plašāka informācija - Kristīne Rotbaha, vdk@lu.lv, Kārlis Kangeris +37126366696

Tweet

Patīk 0

Ieteikt

G+